

Л.П. Рогатіна, канд. політ. наук, доцент
Одеська національна академія харчових технологій

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ

Вивчення проблематики формування ефективної державної політики стосовно забезпечення продовольчої безпеки країни та окремих її регіонів постає актуальним завданням та має шляхетну мету – вирішити питання недоїдання та голоду.

В даній статті на підставі аналізу джерел надана характеристика категорії «продовольча безпека», виділено основні її складові елементи. Проведено аналіз узгодження елементів продовольчої безпеки та принципів її забезпечення. Запропоновано пріоритетні підходи до визначення стратегічної мети та основних завдань формування політики продовольчої безпеки на різних її рівнях.

Автори зробили висновки, що запропоновані в даній статті пріоритетні напрямки необхідно адаптувати до потреб окремих регіонів. Для цього в подальшому планується вивчати проблематику та політику розвитку на регіональному рівні.

***Ключові слова:** продовольча безпека, пріоритетні підходи, стратегія розвитку, державна політика, регіональний розвиток.*

Постановка проблеми. В загальному підході продовольча безпека – офіційно прийняте у міжнародній практиці поняття, яке використовується для характеристики стану продовольчого ринку або групи країн.

Оскільки продовольча безпека представляє собою один із основних напрямів політики держави щодо національної безпеки, її критичний стан є прямою загрозою національним інтересам та національній безпеці в економічній сфері [1]. Вивчення проблематики формування ефективної державної політики стосовно забезпечення продовольчої безпеки країни та окремих її регіонів постає актуальним завданням та має шляхетну мету – вирішити питання недоїдання та голоду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика продовольчої безпеки розглядається у наукових дослідженнях як зарубіжних Е. Барбер, П. Бурдуков, З. Ільїна, Г. Конвей, Р. Саєтґалиєв так і вітчизняних О. Загурський, І.Лукинов, О. Гойчук, Я. Жаліло, Г. Калетнік, С. Кваша, Л. Купінець, Б. Пасхавер, П. Саблук, Р. Тринько тощо.

Цікавим є проблема формування державної політики стосовно стратегічного розвитку продовольчої безпеки країни, якій присвячено багато наукових праць. На наш погляд вивчати це питання слід на різних рівнях та більше уваги слід приділити вивченню питань пріоритетних напрямків формування такої адекватної державної політики, яку можна було б адаптувати до потреб та можливостей кожного окремого регіону.

Мета дослідження: узагальнення інформації щодо складових елементів продовольчої безпеки; провести аналіз узгодження елементів продовольчої безпеки та принципів її забезпечення; виділити пріоритетні напрями пріоритетні підходи до визначення стратегічної мети.

Основні результати дослідження. Для вирішення завдання даного наукового дослідження щодо виділення складових елементів продовольчої безпеки автором статті узагальнено інформацію щодо визначення категорії «продовольча безпека» на двох рівнях:

- на рівні державного законодавства та міжнародних документів;
- на рівні існуючих наукових підходів.

В таблиці представлено результати дослідження категорії «продовольча безпека» на рівні державного законодавства та міжнародних документів

Складові елементи продовольчої безпеки на рівні державного законодавства та міжнародних документів*

Джерело інформації	Визначення категорії «продовольча безпека»	Складові елементи продовольчої безпеки (узагальнено автором)
1	2	3
Римська декларація з всесвітньої продовольчої безпеки (Рим, 1996) [2]	Продовольча безпека (незалежність) – стан національної економіки, за якого може бути реалізована продовольча автономність держави від поставок продовольчих товарів з-за кордону	<ul style="list-style-type: none"> - фізична доступність продовольства - економічна доступність для населення - продовольча незалежність - стабільність - розширене відтворення національної продовольчої системи
Закон України «Про основні засади державної аграрної політики за період до 2015 року [3]	Продовольча безпека – складова економічної безпеки держави, яка забезпечується шляхом створення сприятливих економічних, політичних, організаційних, а також правових умов здійснення сільськогосподарського виробництва	<ul style="list-style-type: none"> - створення сприятливих економічних, політичних, організаційних та правових умов

Продовження табл.		
1	2	3
Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» [4]	Продовольча безпека – захищеність життєвих інтересів людини, яка виражається у гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримки її звичайної життєвої діяльності	- захищеність життєвих інтересів людини - економічний доступ до харчування
Загальна декларація щодо ліквідації голоду та недоїдання [5]	Продовольча безпека – стан міжнародної економіки, за якою відбувається забезпечення наявності продовольства і розумної ціни на нього у будь-який час, незалежно від періодичних коливань і зміни погодних умов, а також від політичного та економічного тиску	- наявність продовольства - розумна цінова політика - відсутність залежності від коливань та зміни погоди та різного роду тисків
Міністерство економіки України [6]	Продовольча безпека – рівень продовольчого забезпечення населення, який гарантує соціально-економічну та політичну стабільність у суспільстві, стійкий та якісний розвиток нації, сім'ї, особи, а також сталий економічний розвиток держави	- гарантія соціально-економічної стабільності - гарантія політичної стабільності - забезпечення стійкого та якісного розвитку нації, сім'ї, окремої людини
Доповідь Всесвітнього банку «Бідність і голод» [7]	Продовольча безпека – доступ всіх людей в усі часи до достатньої кількості продовольства для активного, здорового життя	- доступність продовольства - забезпечення достатньої його кількості для активного та здорового життя
Проект Закону України «Про продовольчу безпеку України» [8]	Продовольча безпека – соціально-економічний та екологічний стан в державі при якому всі її громадяни стабільно та гарантовано забезпечені продовольством в необхідній кількості, асортименті та відповідної якості	- гарантована стабільність забезпечення відповідної якості продовольства - гарантована стабільність забезпечення продовольства в необхідній кількості та асортименті
Звіт Всесвітньої продовольчої конференції ООН (Рим, 1974) [9]	Продовольча безпека – доступність у будь-який час адекватних поставок продовольства в світі на основні продукти харчування, щоб підтримувати постійне розширення продуктів харчування, щоб компенсувати коливання виробництва і цін	- доступність адекватних поставок харчування - постійне розширення асортименту
Рішення Ради глав урядів Співдружності Незалежних Держав (2008) [10]	Продовольча безпека – система, що чітко функціонує та забезпечує всі верстви населення продуктами харчування згідно з прийнятими фізіологічними нормами за рахунок власного виробництва й необхідного імпорту по тих продуктах, для виробництва яких немає внутрішніх умов	- чітке функціонування - додержання фізіологічних норм щодо продуктів харчування - наявність необхідного імпорту харчування

*Узагальнено автором на підставі аналізу джерел [2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9;10]

Напрями державної політики щодо продовольчої безпеки можуть розглядатися в узгодженні із основними принципами її забезпечення (самозабезпеченість, незалежність, доступність, якість) [11]:

- ефективний розвиток агропромислового комплексу (самозабезпеченість);
- зовнішньоекономічна діяльність у сфері АПК (незалежність);
- формування доходів населення (доступність);
- гарантування збалансованого і якісного споживання (якість).

Також необхідно враховувати такі принципи підвищення рівня продовольчої безпеки як: стабільність законодавства в аграрній сфері; динамічність розвитку сільськогосподарської продукції; інноваційність всіх галузей АПК; керованість економічних процесів всіма рівнями влади; рівномірність розвитку регіонів, територій, галузей [12].

Аналізуючи складові елементи категорії «продовольча безпека» та принципи її забезпечення пропонуємо використовувати в подальшому такі пріоритетні підходи до визначення стратегічної мети та основних завдань формування політики продовольчої безпеки на різних її рівнях:

– *Доступність продовольства для населення:*

1) на фізичному рівні: їх фізична наявність в підсобних господарствах, мережі торгівлі, ринках тощо в необхідному обсязі, асортименті та якості;

2) на соціально-економічному рівні: вільний доступ всіх категорій населення до необхідного обсягу та асортименту продуктів харчування незалежно від їхніх доходів, для забезпечення якого використовуються такі соціальні інструменти, як дотації, адресна допомога, державне регулювання цін на життєво необхідні продукти харчування;

3) на фізіологічному рівні: можливість кожної людини, незалежно від доходів, віку та роду заняття задовольнити потреби в продуктах харчування за відповідними науково-обґрунтованими нормами та якістю (екологічністю).

Індикатором економічної доступності є процент витрат на харчування у складі загальних витрат домогосподарства. Значення цього показника у Словенії складає 17%, у Польщі – 30%, в Україні – 61% [13].

– *Продовольча незалежність держави та її регіонів:*

1) на рівні держави:

– самозабезпечення основними продуктами харчування: через розвиток сільськогосподарського сектору, стимулювання розробки інноваційних продуктів харчування та інноваційних технологій;

– мінімізація імпорту дешевих та неякісних продуктів харчування (не більше 30%): через зростання конкурентоздатності харчових продуктів вітчизняного виробництва, розвиток ресурсозберігаючих інноваційних технологій у галузях агропромислового комплексу, державне регулювання цін на фізіологічно-необхідні складові продуктового кошика;

– зміни в структурі експорту в сторону зменшення частки сільськогосподарської сировини та збільшення частки готового продукту за рахунок стимулювання розвитку власної переробки.

2) на рівні регіонів:

– використання режиму розширеного відтворення агропромислового сектору;

– розвиток міжрегіональної кооперації галузей АПК з метою мінімізації впливу кліматичних особливостей розвитку регіонів, сезонних коливань та впливу імпорту;

– стимулювання та підтримка розвитку інноваційних технологій з метою зростання рентабельності продуктів харчування.

– *Самозабезпеченість продовольством:*

1) ефективний розвиток виробництва сільськогосподарської продукції, націлений на повне забезпечення потреб внутрішнього ринку продовольства (споживання населенням, забезпечення потреб переробки, створення національних стратегічних резервів, експорт продовольства);

2) ефективний розвиток харчової та переробної галузей виробництва (стабільний процес виробництва, постійне відтворення, розвиток інноваційної діяльності, забезпечення якості готового продукту, конкурентність продукції);

3) створення Національних стратегічних запасів продовольства для своєчасного реагування на ймовірні катаклізми внутрішнього та зовнішнього характеру;

4) дієва міжрегіональна продовольча політика, націлена на забезпечення збалансованого харчування всіх верств населення будь-яких регіонів країни незалежно від їх розташування та кліматичних умов.

Самозабезпеченість основними видами продовольства передбачає перевищення обсягу виробництва над внутрішнім використанням та визначається у процентах і складає щодо м'ясних продуктів 86,1 %, яєць –

108, %, молочних продуктів – 106,4 %, зерна – 144,1 %, картоплі – 97,7 %, овочей – 100,0%, плодів, ягід та винограду – 73,7 % [14].

– *Стабільність продовольчої системи:*

1) здатність незалежно від сезону, клімату, економічної та політичної ситуації постійно забезпечувати населення харчуванням в необхідних обсягах, асортименті і якості;

2) здатність держави та регіонального менеджменту оперативно нівелювати вплив внутрішніх та зовнішніх факторів (сезонні та несприятливі кліматичні обставини, політичну ситуацію, інфляційні процеси тощо) на продовольчу безпеку.

– *Якість харчування:*

1) харчування повинно бути збалансованим та забезпечувати здоров'я людини, її фізичний, соціальний та інтелектуальний розвиток, відтворення населення країни;

2) якість продуктів харчування залежить від екологічності сільськогосподарської сировини, політики держави щодо стимулювання випуску екологічно-чистого продукту та розвитку інноваційних технологій;

3) якість харчування прямо пропорційна розвитку культури харчування населення;

4) якість продуктів харчування забезпечується дієвою системою державного та громадського контролю якості харчування.

Необхідно відзначити, що показникам якості і безпеки не відповідають в Україні 50 % м'ясопродуктів, 70 % молокопродуктів, 60 хлібобулочних і кондитерських виробів, 72 % рибних продуктів. [15]

– *Державна підтримка:*

1) забезпечення на державному рівні системи заходів щодо стимулювання інноваційного розвитку сільськогосподарської та переробної галузей;

2) забезпечення стабільності та адекватності законодавства в сфері АПК;

3) наявність дієвої системи державного управління в системі продовольчої безпеки, т.ч. на рівні окремих регіонів.

Враховуючи думки науковців [16-17], процес формування системи регіонального управління продовольчою безпекою охоплює сукупність взаємопов'язаних елементів, метою взаємодії яких є гарантування стабільного забезпечення продовольством населення регіонів.

Висновки. Необхідно зазначити, що запропоновані в даній статті пріоритетні напрямки необхідно адаптувати до потреб окремих регіонів. Для цього в подальшому планується вивчати проблематику та політику розвитку на регіональному рівні. Запорукою ефективної регіональної адаптованості будь-якої стратегії розвитку, включаючи стратегію розвитку продовольчої безпеки, є державна підтримка.

Бібліографічний список: 1. Про основи національної безпеки України [Електронний ресурс]. – Верховна Рада України. – Закон від 19.06.2003р. – Режим доступу: [www/rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua). 2. Римська декларація про всесвітню продовольчу безпеку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.feedingminds.org/level3/lesson3/WFSdecl-ru.htm>. 3. Про основні засади державної аграрної політики за період до 2015 року [Електронний ресурс]. – Верховна Рада України. – Закон України від 18.10.2005р. № 2982-IV – Режим доступу: [www/rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua). 4. Про державну підтримку сільського господарства України [Електронний ресурс]. – Закон України від 24.06.2004 р. № 1877 - IV – Режим доступу: [www/rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua). 5. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс]. – Міністерство економіки України. – Наказ № 60 від 02.03.2007 р. – Режим доступу: [www/rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua). 6. Всеобщая декларация о ликвидации голода и недоедания [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/russian/document/declarat/hunger.htm>. 7. Poverty and Hanger [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.worldbank.org/depweb/english/beyond/beyondco/beg_06.pdf. 8. Постанова Верховної Ради України Про прийняття за основу проекту Закону України про продовольчу безпеку України [Електронний ресурс]. – Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3498-vi>. 9. United Nations. 1975/ Report of the World Food Conference. Rome, 15-16 November, 1974. New York. 10. Про комплекс спільних заходів з підвищення продовольчої безпеки держав – учасниць СНД. – Рішення Ради глав урядів Співдружності Незалежних Держав. – 14 листопада 2008 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cis.minsk.by/webnpa/text.aspx>. 11. Джурик Н.Р. Продовольча безпека України / Н.Р. Джурик, С.В. Майкова, Н.Я. Сусол. – Науковий Вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.4. – С.189-195. 12. Надвиничний С.А. Принципи та чинники підвищення рівня продовольчої безпеки в контексті аграрної політики України / С.А. Надвиничний. – Економіка Крима, № 22. – 2008. – С. 43-45. 13. Панорама аграрного сектора України /

Міністерство аграрної політики України. – К., 2010. – 80 с. 14. Сільське господарство України: стат. щоріч. за 2010 рік / за заг. кер. Ю.М. Остапчука. – Держкомстат України. – К., 2011. – 384 с. 15. Корчинська О.А. Соціально-економічні наслідки деградації ґрунтів України / О.А. Корчинська. – Економіка АПК, № 4. – 2006. – С.127-130. 16. Стегней М.І. Аналіз виробництва та споживання аграрної продукції в Україні / М.І. Стегней // Науковий журнал «Агросвіт». – 2014. – № 23. – С. 3-9. 17. Іртищева І.О. Державне регулювання розвитку інтеграційних систем в агропродовольчій сфері України в умовах глобалізації / І.О. Іртищева, Т.В. Стройко, М.І. Стегней // Науковий журнал «Актуальні проблеми економіки», №4 – 2013. м. Київ. С.80-88

Рогатіна Л.П. Теоретические основы формирования продовольственной безопасности страны и ее регионов. Изучение проблематики формирования эффективной государственной политики по обеспечению продовольственной безопасности страны и отдельных ее регионов является актуальной задачей и имеет благородную цель - решить вопрос недоедания и голода.

В данной статье на основании анализа источников дана характеристика категории «продовольственная безопасность», выделены основные ее составляющие элементы. Проведен анализ согласования элементов продовольственной безопасности и принципов ее обеспечения. Предложены приоритетные подходы к определению стратегической цели и основных задач формирования политики продовольственной безопасности на различных ее уровнях.

Авторы сделали выводы, что предложенные в данной статье приоритетные направления необходимо адаптировать к потребностям отдельных регионов. Для этого в дальнейшем планируется изучать проблематику и политику развития на региональном уровне.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, приоритетные подходы, стратегия развития, государственная политика, региональное развитие

Rogatina L.P. Theoretical foundations to the formation for food security of the country and its regions

Abstract. In the study on the formation of an effective state policy in the field of food security and its individual regions there is an urgent task and a noble purpose - to solve the problem of hunger and malnutrition.

This article analyzing characteristics of the category of "food security",

the author describes its main components. Defined presence Connected between the elements of food security and the principles of its software. The author identified priority approach for setting goals and major tasks of food security at all levels.

The authors conclude that proposed in this article priorities need to be adapted to the needs of individual regions. For this plan to further study the issues and policy development at the regional level.

Food security, as a part of the quality of life of the population, is an important component of the list of tasks of the regional state authorities. Considering modern reforms of economic relationships on the national and regional levels, establishing of the mechanisms of regional economic development management system for raising of the standards of living of the population and ensuring food security is important.

There is no complex systematic approach to the process of establishing of food security on regional level in Ukraine, and it threatens food security on the national level and lowers the efficiency of management system. Recently, legislative provision of regional development policy is changing due to the reforms of decentralization of management system. But there are no attempts at establishing of the regional systems of food security.

The process of regional food security management encompasses a package of measures for meeting the needs of population in quality food and water.

At the modern stage of development of Ukraine, two types of management are used at the regional level: active and situational management. The last one is the basis of survival of the region in the competitive environment. It is used for solving urgent current issues and does not permit upholding of long-term development objectives. It can cause negative social, economic and ecological consequences.

Keywords: food security, priority approaches, strategy development, public policy, regional development

Стаття надійшла до редакції 29.03.2017 р.